

Tri návrhy k našej vede a vzdelávaniu. 3.

Ladislav Kováč

Pri sporoch o vysokoškolskom zákone mohol by prejsť nepovšimnutý návrh iného zákona, o Slovenskej akadémii vied (SAV). Je zlý: akadémii dáva privilégiá väčšie ako za komunizmu. Zlý je svojou podstatou: snaží sa zachovať a obhájiť *neobhájiteľné*: Existenciu v SR inštitúcie, čo nemá iné poslanie, len sa venovať tzv. základnému výskumu. Pre malú a chudobnú krajinu je to *luxus*. Peniaze, čo sa naň premrhajú, by mali slúžiť financovaniu vysokých škôl. Iba tam patrí v malej krajine základný výskum. Iba účasťou na výskume môžu študenti dostávať najvyššie vzdelanie na úrovni doby.

Chcem poprosiť kolegov z akadémie, aby sa nezačali brániť na verejnosti tradičnými výhovorkami, že nevysokoškolský základný výskum majú aj inde, že sa akadémia vied zachovala aj v niektorých postkomunistických štátoch, že sa u nás nadväzuje na tradíciu. A aby sa neznižovali k argumentácii z čias komunizmu. Keď sa komunizmus rozsýpal, zišli sme sa pracovníci SAV počas generálneho štrajku 27. novembra 1989. S úľavou, že sa končí doba pretvárania a lží. Nedávno som v rozbere dokumentov o zásadách vednej politiky v SR a jej financovaní, na ktorých mala svoj podiel SAV, mohol iba konštatovať: „Návrhy pokračujú v zavádzaní politikov, známom z komunistických čias, demagogickými tvrdeniami o tom, ako veda a výskum môžu podstatne vylepšiť našu ekonomiku. V situácii, v akej je naša ekonomika, niet iného východiska z biedy než je reštrukturalizácia ekonomiky pomocou obrovských kapitálových investícií. K ich efektívnemu použitiu potrebujeme odborníkov vzdelaných na úrovni súčasného sveta, schopných rozumieť trendom vo svete a využívať predovšetkým skúsenosti vedy a techniky bohatých krajín.“

Naivné sú argumenty, že akadémia so školami chce spolupracovať, ale tie sa stavajú odmietavo. Akadémia chce preberať zo škôl najšikovnejších študentov za diplomantov a doktorandov. Vo vzťahu univerzity-akadémie je takýto študent už opracovaným polotovarom; školy sa namáhali triedením suroviny, spracovaním materiálu, pridávaním hodnoty – prečo by sa mali zbavovať kapitálu? A kvôli čomu?

Pobaltské štáty, našich rozmerov a rovnako ako my bez tradície, akadémii vied zrušili a jej ústavy pripojili k univerzitám. Medzi veľkosťou štátov a ich možnosťami nie je priama úmera. Sú kritické prahy, pod ktorými veci *strácajú zmysel*. Príklad: čítanie génového zápisu. Na našom pracovisku sme schopní za jeden deň urobiť sekvenciu 2 000 báz DNA. Všetky pracoviská na Slovensku, včítane SAV, by, odhadujem, urobili za deň 20 000 báz. Toľko urobí konzorcium, ktoré uverejnilo sekvenciu ľudského genómu, za desať sekúnd. V tomto je svet desaťtisíckrát rýchlejší, ako my. V iných oblastiach, kde sa opíčiame za svetom, je to podobne. Do výskumu „choroby šialených krávk“ vrhajú Anglicko a USA milióny dolárov. V porovnaní s tým je niekoľko miliónov korún, čo dáva SAV na domáci výskum tejto choroby, smiešna suma. Zbytočne vyhodená. Ale boli by to veľké peniaze pre vysokoškolské katedry. Zlepšili by prípravu nových odborníkov tak, aby boli schopní okamžite prevziať tie techniky diagnózy tohoto onemocnenia a možno vakcinácie proti nemu, ktoré Angličania a Američania objavili.

Prečo na katedre sekvenovanie DNA robíme? Aby sme študentov držali na úrovni súčasnej vedy, aby výsledky sveta mohli uplatňovať u nás. Práve táto činnosť, a *jedine* ona, nás oprávňuje, aby sme zároveň do spoločnej pokladnice svetovej vedy prispievali vkladom v oblasti, v ktorej sa vo svete nebáda. Robíme tak v podmienkach, keď obnos peňazí, čo katedra dostáva od štátu, je zúfalo, *absurdne* malý.

Sú však aj univerzity, ako som sa už zmienil, kde sa študenti učia pracovať s kamennými sekerami. Čo nemuselo byť, keby sa hneď po páde komunizmu bola SAV premenila na jednu alebo viac *elitných* univerzít. SAV má na naše pomery veľký vzdelávací potenciál – *hriešne* nevyužitý, vynikajúcich odborníkov, dobré technické vybavenie. V prírodovedných odboroch veľa pracovníkov SAV sú na dlhodobej práci v cudzine. Vzdelanie, čo u nás dostali, slúži iným. Iste, stávajú sa autormi spoločných publikácií. To je ale náš *jediný zisk*. Práve tie publikácie vykazuje potom SAV ako doklad, aká je vedecky efektívna. Takéto zovšeobecnenie sa nevzťahuje na spoločenskovedné pracoviská SAV. Lenže tie mali *prvé*, po odmarxovaní, vrátiť sa na univerzity.

Neplatí, že nie každý bádateľ sa hodí za učiteľa. Vysokoškolský učiteľ nemusí byť rečníkom. Má byť *vzorom*. Ak je podivínom, zažratým do vedy, tým lepšie. Ak je idealistom, ak to, čo považuje za pravdu, povie každému do očí, ešte lepšie. Takých aj tak na univerzitách za komunizmu veľa neostalo – čistky ich z univerzít vymietli. Mnohým práve akadémia poskytla útulok. Práve tých dnes naše školstvo, ak má zregenerovať, potrebuje najviac. Ich samých musí trápiť, že nemajú potomkov, že ostávajú sterilní. Platónova Akadémia nebola typom dnešnej akadémie. Bola školou. Preto sa tam zrodilo toľko múdrych myšlienok a vyrástlo toľko šikovných žiakov.

Môj tretí návrh: Návrh zákona o SAV stiahnuť ako zlý a *zbytočný*; samostatným zákonom pretransformovať akadémiu vied na jednu alebo niekoľko univerzít; a tento fakt včleniť do nového vysokoškolského zákona.